

Ameller Niyyetlere Bağlıdır Hadîsinin Şerhi

AMELLER NİYYETLERE BAĞLIDIR HADÎSİNİN ŞERHİ

Muhaddis Şeyh Abdulmuhsin el-Abbâd

Çeviren: Hüseyin Cinisli

Emîru'l-Mü'minîn Ebû Hafs 'Umer ibnu'l-Hattâb radiyallahu anh'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'i şöyle buyururken işittim:

«Ameller ancak niyyetlere bağlıdır. Her kişi için ancak, niyyet ettiği vardır. O hâlde her kimin hicreti Allah'a ve Rasûlüne ise, onun hicreti Allah'a ve Rasûlünedir. Her kimin de hicreti, elde edeceği bir dünyalık veya nikâhlayacağı bir kadın için ise, onun da hicreti kendisi için hicret ettiği şeyedir.»

Şerh:

1- Bu hadîsi, Buhârî, Müslim, Sünen sahipleri ve onlardan başkaları tahrîc etmiştir. Bu hadîsin 'Umer'den rivâyetinde Alkame b. Vakkâs el-Leysî tek kalmıştır. Ondan rivâyet etmekte de Muhammed b. İbrâhîm et-Teymî tek kalmıştır. Ondan rivâyet etmekte de Yahyâ b. Sa'îd el-Ensârî tek kalmıştır. Sonra ondan alanlar çoğalmıştır. Bu hadîs, Sahîh-i Buhârî'nin ğarîb rivâyetlerindendir ve onun başlangıcıdır. Bunun bir benzeri, Sahîh-i Buhârî'nin kendisiyle son bulduğu 'İki kelime vardır ki Rahmân'a sevgili,...' şeklindeki Ebû Hurayra hadîsidir. Bu da yine Sahîh-i Buhârî'nin ğarîb rivâyetlerindendir.

2- Nevevî Kırk Hadîs'e bu hadîs ile başlangıç yapmıştır. Yine ilim ehlinde bir topluluk da kitaplarının başlangıcını bu hadîsle yapmışlardır. Bunlardan biri, İmâm Buhârî'dir. Sahîh isimli eserine bu hadîsle başlamıştır. Yine Abdulġanîy el-Makdisî, kitabı Umdetu'l-Ahkâm'a bu hadîsle başlamıştır. Beġâvî de Mesâbîhu's-Sunne ve Şerhu's-Sunne isimli iki kitabına bu hadîsle başlamıştır. Suyûtî kitabı, el-Câmiu's-Saġîr'e bu hadîsle başlamıştır. Nevevî de el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb (1/35)'de bir fasıl açmış ve şöyle demiştir: 'Açık ve Gizli Bütün Amellerde İhlâs, Sıdk ve Niyette Bilinçli Olmak Hakkında Fası' Bu bölümde Kur'ân'dan üç âyet, onların ardından da «Ameller ancak niyyetlere bağlıdır.» hadîsini zikreder. Sonra şöyle der: 'Hadîs sahîhtir. Sıhhati hakkında ittifak, konumunun büyüklüğü ve yüceliği hakkında icma edilmiştir. Bu hadîs, İmânın temel kâidelerinden ve onun ilk direklerinden ve sâbit rukünlerden biridir. İmâm Şafîî rahimehullah şöyle demiştir: 'Fıkıhtan yetmiş bâb bu hadîse dâhildir.' Yine şöyle demiştir: 'Bu hadîs ilmin üçte biridir.' Bunu ondan başkaları da söylemiştir. Yine bu hadîs, İslâm'ın ekseninde döndüğü hadîslerden biridir. İslâm'ın ekseninde döndüğü bu hadîslerin sayısında ihtilaf edilmiştir. Üç olduğu, dört olduğu, iki olduğu ve bir hadîs olduğu söylenmiştir. Bunların tümünü Kırk Hadîs risâlemde topladım. Sayıları kırk hadîse ulaştı. Dîndar olan kişi onları bilmekten müstaġnî kalamaz. Çünkü bu hadîslerin tümü sahîhtir ve usûl, furû', zühd, âdâb, yüce ahlâk ve bunlardan başka konularda İslâm'ın kâidelerini bir araya toplayıcıdır. İmâmlarımıza ve ulemâ radiyallahu anhum'dan bizden önce geçmiş selefimize uyarak bu hadîsle başladım. Nitekim, hilafsız olarak Ehl-i Hadîs'in İmâmı Ebû Abdillâh el-Buhârî, Sahîh'inde bu hadîsle başlamıştır. Seleften bir topluluktan da, kitapları bu hadîsle başlatmayı hoş gördükleri nakledilmiştir. Tâ ki, niyyeti tashîh etmesi, açık ve gizli bütün amellerinde Yüce Allah'ın vechini kassetmesi hususunda ilim talebesine bir tenbîh olsun. İmâm Ebû Sa'îd Abdurrahmân b. Mehdî rahimehullah'dan şöyle dediğini rivâyet ettik: 'Eğer bir kitap tasnif edecek olsam, her bâbın evvelinde bu hadîsle başlardım.' Yine ondan şöyle

dediğini de rivâyet ettik: 'Her kim bir kitap tasnîf etmek isterse, bu hadîs ile başlamalıdır.' İmâm Ebû Süleymân Hamed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb el-Hattâbî eş-Şâfi'î Meâlim isimli kitabında şöyle der: 'Bizden önceki hocalarımız, dîni emirlerin tümünde kendisine duyulan ihtiyaç dolayısıyla «Ameller niyetlere bağlıdır.» hadîsini kendisinden doğan ve kendisiyle başlanılan dînî emirlerden her şeyin önüne takdîm etmeyi hoş görmüşlerdir."

İbn Receb Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem (1/61)'de şöyle der: 'Âlimler bu hadîsin sıhhatinde ve kabûl ile karşılanacağı hususunda ittifak etmişlerdir. Buhârî, Sahîh isimli kitabının girişini bu hadîsle yapmış ve bu hadîsi, kitap için bir hutbe makâmında kullanmıştır. Bununla da, Allah'ın yüzünün/vechinin murâd edilmediği her amelin bâtıl olduğuna, ne dünya da ne de âhirette bir semeresinin olmayacağına işaretle bulunmuştur.'

3- İbn Receb şöyle der: 'Bu hadîs, dînin ekseninde döndüğü hadîslerden biridir. Şâfi'î'nin şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Bu hadîs ilmin üçte biridir ve fıkhıtan yetmiş bâb buna dâhildir. İmâm Ahmed'den de şöyle dediği rivâyet edilmiştir: İslâm'ın temel esasları şu üç hadîste ifade edilmiştir: Ömer'in «Ameller niyetlere bağlıdır.» hadîsi, Âişe'nin «Kim bizim dînimizde, ondan olmayan bir şeyi ihdâs ederse, o reddolunmuştur.» hadîsi, Nu'mân b. Beşîr'in «Helâl de apaçık ve bellidir, haram da apaçık ve bellidir.» hadîsi.

Yine (1/71)'de İmâm Ahmed'in sözünün tevcîhinde şöyle der: 'Şüphesiz ki dînin tümü emredilenleri işlemeye, mahzûrları terk etmeye ve şüphelilere karşı duraksamaya döner. Bunların da tümünü, Nu'mân b. Beşîr hadîsi içerir. Bu da ancak şu iki hususla tamamlanır:

Birincisi: Amelin zâhirinin sünnete muvâfık olması. Bunu da Âişe'nin «Kim bizim dînimizde, ondan olmayan bir şeyi ihdâs ederse, o reddolunmuştur.» hadîsi içerir.

İkincisi: Amelin bâtınının, kendisiyle Allah azze ve celle'nin vechinin kasedildiği bir amel olmasıdır. Nitekim bunu da Ömer'in «Ameller niyetlere bağlıdır.» hadîsi içermektedir.'

İbn Receb (1/61-63)'de bazı âlimlerden, İslâm'ın ekseninde döndüğü hadîsler hakkında nakillerde bulunmuştur. Onlardan bazıları, bu hadîslerin iki tane olduğunu, bazıları dört olduğunu, bazıları beş olduğunu söylemişlerdir. Daha önceki üç hadîse ilâveten âlimlerden şu hadîsleri zikreder: «Sizden birinin yaratılışı annesinin karnında...», «Kişinin İslâmı'nın güzelliği mâlâyânî'yi (faydasız söz ve davranışları) terk etmesidir.», «Allah tayyib'dir. Ancak tayyib (temiz ve helâl) olanı kabûl eder.», «Sizden birisi, kendisi için sevip istediğini kardeşi içinde sevip istemedikçe îmân etmiş olamaz.», «Zarar vermek de yoktur, zarara uğramak da.», «Size bir şeyi emrettiğimde –gücünüz yettiğince- onu yerine getirin.», «Dünyaya karşı zâhid ol ki, Allah seni sevsin. İnsanların yanında olanlara karşı zâhid ol ki, insanlar seni sevsin.», «Dîn içtenlik ve samimiyettir.»

4- Rasûl sallallahu aleyhi ve sellem'in «Ameller ancak niyetlere bağlıdır.» buyruğunda 'ancak' sözcüğü ile karşılanan (أَمَّا) Hasr edatıdır. 'Ameller' sözcüğü ile karşılanan (لَامِعَال) kelimesindeki elif-lâm (ل) dolayısıyla, buradaki 'ameller'in, Allah'a yaklaşmak için işlenen takarrub türünde ibâdet ve tââtlere has olduğu söylendiği gibi, buradaki 'ameller'in umûm ifade ettiğini, her türlü ameli kapsadığı da söylenmiştir. Buna göre Allah'a yaklaştıran ibâdet ve tâât türünde amelleri işleyene sevap vardır. Amellerden yemek, içmek, uyumak gibi âdet türünde olanlar da ise, onları işleyen itaata kuvvet kazanmaya niyet ettiği takdirde sevap vardır. 'Niyetler' sözcüğü ile karşılanan (تَايِنَال) kelimesindeki elif-lâm (ا), (ل) zamîrine bedel olarak olarak gelmiştir. Yani, ameller niyetlerine bağlıdır. Câr ve mecrûr'un muteallıklı mahzûftur. Takdîri, mu'teber olur. Yani, ma'nâ şöyle olur: Ameller niyetlerine göre i'tibâr görür/değerlendirilir. Niyet sözlükte, kasd demektir. İbâdetleri birbirinden ayırt etmek için gelir. Meselâ, farzı farzdan veya farzı nafilenden ayırt eder. Yine ibâdetlerle âdetleri birbirinden ayırt eder. Meselâ, cenâbetten dolayı gusletmek/yıkanmak ile serinlemek ve temizlenmek

için gusletmek/yıkanmak gibi.

5- Rasûl sallallahu aleyhi ve sellem'in «Her kişi için ancak niyyet ettiği vardır.» buyruğu hakkında İbn Receb (1/65)'de şöyle der: 'Bu buyruk, kişinin amelinden ancak niyyet ettiğini alacağını haber vermektedir. Eğer hayır niyyet ederse hayır elde eder, şer niyyet ederse şer bulur. Bu önceki cümlelerin bir tekrarıdır ibâret değildir. Çünkü birinci cümle, amelin salâhının ve fesâdının, varlığı için gerekli olan niyyete bağlı olduğuna delâlet etmektedir. İkinci cümle ise, amel işleyen ameline sâlih niyyetine göre sevap alacağına, fâsid niyyetine göre de cezalandırılacağına delâlet etmektedir. Kişinin niyyeti bazen mubâh olur, ameli de mubâh olur. Bu amelinden dolayı sevap almadığı gibi, ceza da yoktur. Buna göre bizzat amelin kendisinin, salâhı, fesâdı ve mubâhlığı, onun varlığını gerektiren niyyetin durumuna bağlıdır. Ameli işleyen sevabı, cezası ve selâmeti niyyetine bağlıdır. Niyyet ile amel sâlih, fâsid veya mubâh olur.'

6- «Her kimin hicreti Allah'a ve Rasûlüne ise, onun hicreti Allah'a ve Rasûlunedir. Kimin de hicreti elde edeceği bir dünyalık veya nikâhlayacağı bir kadın içinse, onun da hicreti kendisi için hicret ettiği şeydir.»

Hicret, terk etmek anlamındadır. Korku yurdunu terk edip emniyet ve güven yurduna gitmek şeklinde olabilir. Mekke'den Habeşistan'a yapılan hicret gibi. Küfür beldesini terk edip İslâm beldesine gitmek şeklinde de olabilir. Mekke'den Medîne'ye yapılan hicret gibi. Bu Mekke'ye hicret Mekke'nin fethiyle sona ermiştir. Şirk beldesinden İslâm beldesine hicret ise kıyâmet gününe dek bâkidir.

«Her kimin hicreti Allah'a ve Rasûlüne ise, onun hicreti Allah'a ve Rasûlunedir.» buyruğunda şart (koşulan) ile (va'dedilen) karşılık birleşmiştir. Hâlbuki asıl olan birbirlerinden farklı olmalarıdır. Ma'nâ şöyledir: Kimin hicreti –niyyet ve kasıt olarak- Allah'a ve Rasûlüne ise, onun hicreti –sevap ve ecir olarak- Allah'a ve Rasûlunedir. Böylece ikisi (koşulan şart ile va'dedilen karşılık) birbirinden ayırt edilmiş olur. İbn Receb (1/72)'de şöyle der: 'Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem önce, amellerin niyyetlere göre değerlendirileceğini ve amel edenin amelinden hayır veya şer türünde niyyetine göre pay alacağını zikretmiştir ki, bu iki buyruk kapsamlı ve genel birer kâidedir. Hiçbir şey bu iki kâidenin dışında kalmaz. Bunlardan sonra dış görünüşü bir olan, salâhı ve fesâdı niyyetlerin farklılığına göre değişebilen amellerden bir örnek vermiştir. Sanki şöyle buyurmuştur: Diğer amelleri bu örneklerle değerlendirin.'

Yine (1/73)'de şöyle der: 'Böylece Nebî sallallahu aleyhi ve sellem niyyetlerin ve kendisi için güdülen amaçların farklılığına göre hicretin de farklılaşacağını haber vermiştir. Her kim Allah ve Rasûlünü severek, İslâm dînini öğrenmeyi arzularak ve şirk diyârında açığa vurmaktan aciz olduğu dînini açığa vurmaya isteyerek hicret ederse, işte o, hakkıyla Allah'a ve Rasûlüne hicret etmiş bir muhâcirdir. Bu da ona, şeref ve övünç olarak yeter. Allah ve Rasûlüne hicretinde niyyet ettiğini elde etmiş olur. İşte bu anlamından dolayı, söz konusu şartın cevabında lafzın tekrar îâdesi ile yetinildi. Çünkü hicreti ile elde etmeye niyyetlendiği şey dünya ve âhirette istenilen en son noktadır.

Kimin de şirk yurdundan İslâm yurduna hicreti elde edeceği bir dünyalık talebi veya İslam yurdunda nikâhlayacağı bir kadın içinse, onun da hicreti bunlar içinde kendisi için hicret ettiği şeydir. Birincisi tâcir, diğeri evlilik talebinde bulunan kişidir. İkisi de muhâcir değildir.

«Onun da hicreti kendisi için hicret ettiği şeydir.» buyruğunda hicret edilen şey lafzen belirtilmeyerek, talep ettiği dünyalık tahkîr edilip aşağılanmıştır. Ayrıca Allah'a ve Rasûlüne hicret tek bir şeydir.

Birden çok çeşidi ve şekli olmaz. Bundan dolayı cevap, şartın lafzıyla gelmiştir. Dünyalık için yapılan hicret ise sayılamayacak kadar çoktur. İnsan dünya talebiyle mübah bir şey için hicret edebildiği gibi haram bir şey için de hicret edebilir. Dünyalık için yapılan hicretle güdülen gayelerin ise bir sınırı yoktur. Bundan dolayı, «Onun da hicreti kendisi için hicret ettiği şeydir.» yani, her ne için olmuştusa

onadır, buyrulmuştur.'

7- İbn Receb (1/74-75)'de şöyle der: 'Ummu Kays'ın muhâciri kıssasının Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'in «Kimin de hicreti elde edeceği bir dünyalık veya nikâhlayacağı bir kadın içinse,» sözünün sebebi olduğu meşhûr olmuştur. Bunu müteahhirînden pek çok kişi kitaplarında zikretmiştir. Biz ise –Allah daha iyi bilir- bunu doğrulayacak sahîh senedli bir asla rastlamadık.'

8- Niyyetin yeri kalptir. Onu dille söylemek bid'attir. Allah'a yaklaştıracı ibâdetlerin hiçbirinde niyyetin dille söylenmesi câiz değildir. Ancak hac ve umre bundan müstesnâdır. Kendisi için yapılan telbiyede kırân, ifrâd veya temettu olarak neye niyyet edilmişse onun ismi anılır. 'Lebbeyke umraten ve haccen' veya 'Lebbeyke haccen' veya 'Lebbeyke umraten' denilir. Çünkü başka ibâdetlerden farklı olarak bunun hakkında sünnet sâbit olmuştur.

9- Bu Hadîsten İstifâde Edilenler:

1- Amel ancak niyyetle vardır.

2- Ameller niyyetlerine göre değerlendirilir.

3- Amel edenin amelinden alacağı sevap niyyeti ile orantılıdır.

4- Açıklama ve îzâh için âlimin örneklendirme yapması.

5- Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'in kendisini örnek olarak göstermesi ile açığa çıkan hicretin fazîleti. Sahîh-i Müslim (192)'de Amr ibnu'l-Âs radiyallahu anh, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'in şöyle buyurduğunu rivâyet eder: «İslâm'ın kendisinden öncekileri silip yok ettiğini, yine hicretin de kendisinden öncekileri silip yok ettiğini ve haccın da kendisinden öncekileri silip yok ettiğini bilmez misin?»

6- İnsan niyyetine göre ecir alır veya yardım görür ya da mahrûm kalır.

7- Ameller kendisine vesile oldukları şeye göre değerlendirilirler. Aslı mübah olan bir şey, insan kendisiyle hayra niyyet ettiği zaman tâât olur. Örnek olarak, yemek, içmek kendisiyle ibâdete kuvvet kazanmaya niyyet edildiğinde tâât olur.

8- Aynı amel bir insan için ecir sebebi, başka bir insan için mahrumiyet sebebi olabilir.